BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Mahmudova Kamola Ne'matjon qizi
Turan International University,
S.BT-22-12 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23184291

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va samaradorligi tahlil qilingan. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning asosiy tamoyillari, jumladan, o'quvchining individual qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji, ta'lim olish sur'ati va psixologik xususiyatlarini hisobga olish masalalari yoritilgan. Boshlang'ich sinflarda differensial ta'lim, individual ta'lim, interfaol metodlar, hamkorlikda o'qitish, muammoli ta'lim, loyiha texnologiyasi va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar o'quvchilarning ta'limiy faolligi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi, o'quv motivatsiyasi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Shuningdek, mazkur texnologiyalardan samarali foydalanishda o'qituvchining individual yondashuvni loyihalash, teskari aloqa berish va ta'lim natijalarini muntazam baholash kompetensiyasi muhimligi asoslangan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik texnologiya, individual yondashuv, differensial ta'lim, o'quv motivatsiyasi, kompetensiya, ta'lim samaradorligi.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan ijtimoiy, texnologik va pedagogik o'zgarishlar o'quvchi shaxsini ta'lim jarayonining markaziga qo'yishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida bolaning individual qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji, bilimlarni o'zlashtirish sur'ati va psixologik xususiyatlarini hisobga olish ta'lim sifatini ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Chunki boshlang'ich ta'limda shakllangan bilim, ko'nikma, munosabat va o'quv motivatsiyasi keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyat uchun muhim poydevor vazifasini bajaradi. An'anaviy ta'lim modelida ko'pincha barcha o'quvchilarga bir xil mazmun, metod va topshiriqlar asosida ta'lim berishga ustuvorlik beriladi. Biroq bir sinfdagi o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari, o'zlashtirish tezligi va individual imkoniyatlari bir xil emas. Shu sababli "hamma uchun bir xil" yondashuv ayrim o'quvchilarning ta'limiy ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi. UNESCOning differensial ta'limga oid zamonaviy yondashuvida ham sinfdagi o'quvchilar tayyorgarligi, qiziqishi va ehtiyojlari turlicha bo'lishi sababli ta'lim, topshiriq, baholash va o'quv muhitini moslashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ana shu muammoni hal etishga qaratilgan pedagogik yondashuvlardan biridir. Mazkur yondashuvda o'quvchi ta'lim jarayonining passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida qaraladi. O'qituvchi esa tayyor bilimlarni beruvchi emas, balki o'quvchining individual rivojlanishini tashkil etuvchi, qo'llab-quvvatlovchi va

yo‘naltiruvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari o‘quvchilarga tanlash imkoniyatini berish, ularning avvalgi bilim va tajribalariga tayanish, individual topshiriqlarni qo‘llash, turli darajadagi o‘quv faoliyatini tashkil etish va muntazam teskari aloqa berish orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. OECD tomonidan ham individuallashtirilgan ta’lim o‘quvchining qiziqishi, qobiliyati, intilishi hamda ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim tajribasini moslashtirish sifatida tavsiflanadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning yana bir muhim jihati o‘quvchining ta’lim jarayonidagi subyektivligini kuchaytirishdir. O‘quvchiga o‘z faoliyatini rejalashtirish, tanlash, baholash va natijalarini tahlil qilish imkoniyatini berish uning ta’limga mas’uliyatli munosabatini shakllantiradi. OECD ta’limga oid materiallarida o‘quvchi agentligi, ya’ni o‘z ta’limida maqsadli va faol ishtirok etish imkoniyati motivatsiya hamda ta’limga jalb etilish bilan bog’liqligi qayd etiladi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron ta’lim resurslari, interaktiv topshiriqlar, raqamli baholash va ta’lim analitikasi o‘quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish va ta’lim jarayonini uning ehtiyojlariga moslashtirishga yordam beradi. UNESCO o‘qituvchining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishda texnologiyani pedagogika, o‘quv dasturi va baholash bilan uyg’unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Shu jihatdan boshlang’ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini aniqlash, ularning o‘quvchilarning motivatsiyasi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va ta’lim natijalariga ta’sirini tahlil qilish mazkur tadqiqotning asosiy maqsadini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy asoslari pedagogika va psixologiya fanlarining rivojlanishi bilan chambarchas bog’liq. Ushbu yondashuvning shakllanishida insonning shaxsiy rivojlanishi, ehtiyojlari, qiziqishlari va mustaqil faoliyatiga e’tibor qaratgan qator ilmiy konsepsiyalar muhim ahamiyat kasb etgan. K. Rogers ta’lim jarayonida o‘quvchining shaxsiy tajribasi, qiziqishi va ichki motivatsiyasiga tayanishni muhim deb hisoblaydi. Uning fikricha, o‘quvchi o‘zini erkin va psixologik jihatdan xavfsiz his qiladigan ta’lim muhitida faolroq o‘rganadi [1]. Mazkur qarashlar boshlang’ich ta’limda o‘quvchi shaxsini hurmat qilish, uning fikrini tinglash va mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlash zarurligini ko‘rsatadi. A. Maslowning ehtiyojlar ierarxiyasi konsepsiyasi ham shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning psixologik asoslarini tushuntirishda muhimdir. O‘quvchining xavfsizlik, tegishlilik, hurmat va o‘z imkoniyatlarini namoyon etish ehtiyojlari qondirilishi uning ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi [2]. L.S. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi esa o‘quvchining mavjud imkoniyatlari bilan pedagogik yordam orqali erishishi mumkin bo‘lgan rivojlanish darajasi o‘rtasidagi farqqa e’tibor qaratadi [3]. Mazkur nazariya individual va differensial yondashuvning ilmiy asoslaridan biri bo‘lib, o‘qituvchiga o‘quvchiga qanday darajadagi yordam va topshiriq kerakligini aniqlash imkonini beradi. J. Dewey ta’lim jarayonini bolaning amaliy tajribasi bilan bog’lash zarurligini ilgari surgan. Uning qarashlarida o‘quvchi faoliyat orqali o‘rganishi, real muammolarni hal qilishi va o‘z tajribasi asosida bilim hosil qilishi muhim o‘rin tutadi [4]. Bu yondashuv bugungi kundagi muammoli, loyiha asosidagi va faol ta’lim texnologiyalarining nazariy ildizlaridan biri sifatida qaraladi. G.K. Selevko pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayonini maqsadli, tizimli

va natijaga yo‘naltirilgan holda tashkil etish imkonini beruvchi vositalar sifatida tahlil qiladi [5]. Uning qarashlari shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni tanlashda ta’lim maqsadi va kutilayotgan natijalar o‘rtasidagi uyg’unlikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi. E.S. Polat tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik va axborot texnologiyalariga oid tadqiqotlarda mustaqil faoliyat, hamkorlik, loyiha metodi va raqamli vositalarning o‘quvchi faoliyatini faollashtirishdagi imkoniyatlari yoritilgan [6]. Bu fikrlar boshlang’ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni raqamli vositalar bilan uyg’unlashtirish uchun metodik asos yaratadi.

Zamonaviy xalqaro yondashuvlarda ham ta’limni individuallashtirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, individuallashtirilgan ta’lim faqat har bir o‘quvchi uchun alohida dars ishlab chiqishni anglatmaydi; u umumiy o‘quv dasturi doirasida differensial o‘qitish, o‘quvchiga tanlov va moslashuvchanlik berish kabi turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Raqamli texnologiyalar bilan bog’liq tadqiqotlar ham shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim imkoniyatlarini kengaytirayotganini ko‘rsatadi. UNESCOning o‘qituvchilar uchun ICT Competency Framework hujjatida raqamli texnologiyalarni pedagogik jarayonga integratsiyalash, baholash, hamkorlik, muammoli va loyiha asosidagi ta’lim bilan bog’lash zarurligi ko‘rsatilgan. Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy asoslari yetarlicha shakllangan. Biroq boshlang’ich ta’lim sharoitida individual, differensial, interfaol va raqamli texnologiyalarni yagona pedagogik tizim sifatida qo‘llash, shuningdek, uning ta’lim natijalariga ta’sirini kompleks baholash masalasi yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan va differensial yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqotda boshlang’ich ta’lim jarayonida o‘quvchining individual imkoniyatlarini aniqlash, ta’lim mazmunini unga moslashtirish va o‘quv faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalar tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang’ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik samaradorligini aniqlashdan iborat bo‘ldi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

nazariy tahlil – pedagogika, psixologiya va ta’lim texnologiyalariga oid ilmiy adabiyotlarni o‘rganish;

qiyosiy tahlil – an’anaviy va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvlarining xususiyatlarini taqqoslash;

pedagogik kuzatish – o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligi, mustaqilligi va muloqotini kuzatish;

pedagogik diagnostika – o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasi, mustaqil fikrlashi va bilimlarni o‘zlashtirish holatini aniqlash;

so‘rovnoma va suhbat – o‘qituvchi hamda o‘quvchilarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’limga munosabatini aniqlash;

pedagogik tajriba – individual va differensial topshiriqlar, interfaol metodlar, loyiha faoliyati va raqamli ta’lim vositalarining qo‘llanish samaradorligini tahlil qilish;

statistik va qiyosiy tahlil – tadqiqot davomida olingan natijalarni taqqoslash va umumlashtirish.

Tadqiqot samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlar belgilandi:

Mezon	Asosiy ko‘rsatkichlar
Motivatsion	Darsga qiziqish, faol ishtirok, topshiriqni bajarishga intilish
Kognitiv	Bilimlarni o‘zlashtirish, tahlil qilish, qo‘llash
Faoliyatli	Mustaqil ishlash, muammoni hal qilish
Kommunikativ	Fikr bildirish, savol berish, hamkorlik qilish
Kreativ	Yangi g’oya ilgari surish, nostandart yechim topish
Refleksiv	O‘z faoliyatini baholash, xatolarini aniqlash

Metodologik yondashuvda shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning samaradorligi faqat o‘quv natijalari bilan emas, balki o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faolligi, mustaqilligi va rivojlanish dinamikasi bilan ham baholandi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMASI

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalaridan tizimli foydalanish boshlang’ich sinf o‘quvchilarining ta’lim jarayonidagi faolligi va motivatsiyasini oshirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi. Avvalo, individual yondashuv o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. O‘quvchiga uning bilim darajasi va qobiliyatiga mos topshiriq berilishi muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini oshiradi. Bu esa o‘quvchida o‘z kuchiga ishonchni shakllantirib, keyingi topshiriqlarni bajarishga ijobiy motivatsiya hosil qiladi. Ikkinchidan, differensial topshiriqlar o‘quvchilar o‘rtasidagi individual farqlarni hisobga olish imkonini beradi. Masalan, bir xil mavzu doirasida reproduktiv, qisman izlanishga asoslangan va ijodiy topshiriqlarni taklif etish orqali o‘quvchilarning turli tayyorgarlik darajalariga mos ta’lim tashkil etish mumkin. Uchinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchiga tayyor javob berish o‘rniga muammoli vaziyat, tanlov va ijodiy topshiriqlar berilishi uning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. To‘rtinchidan, ushbu texnologiyalar o‘quvchining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash, o‘z fikrini himoya qilish, tengdoshlarining fikrini tinglash va umumiy qarorga kelish o‘quvchilarning muloqot madaniyatini shakllantiradi. Beshinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda formativ baholash va teskari aloqa alohida ahamiyatga ega. O‘quvchining faqat yakuniy natijasini emas, balki uning o‘sish dinamikasini baholash ta’lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada takomillashtirishi mumkin. Masalan, interaktiv topshiriqlar orqali o‘quvchi o‘z sur’atida ishlashi, natijasini darhol ko‘rishi va xatolarini tuzatishi mumkin. OECD tadqiqotlarida ham o‘quvchi ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim va individual yordam o‘quvchilarning ta’limga jalb etilishi bilan ijobiy bog’liqligi ko‘rsatiladi. Bundan tashqari, ta’lim analitikasi vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning o‘zlashtirish dinamikasini kuzatish, qiyinchiliklarga duch kelayotgan o‘quvchilarni aniqlash va ularga o‘z vaqtida pedagogik yordam ko‘rsatish imkonini beradi. OECD materiallarida learning analytics shaxsiylashtirilgan ta’lim

imkoniyatlarini kengaytirishi va o‘quvchi agentligini qo‘llab-quvvatlashi mumkinligi qayd etilgan. Shu bilan birga, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning samaradorligi avtomatik ravishda ta’minlanmaydi. Buning uchun o‘qituvchi o‘quvchilarni yaxshi bilishi, individual farqlarni diagnostika qilishi, mos metod va topshiriqlarni tanlashi hamda muntazam teskari aloqa berishi lozim.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni samarali tashkil etishda quyidagi pedagogik shartlar muhim:

1. o‘quvchilarning individual xususiyatlarini muntazam diagnostika qilish;
2. differensial va individual topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
3. o‘quvchilarga tanlash imkoniyatini berish;
4. interfaol va hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etish;
5. formativ baholashdan muntazam foydalanish;
6. raqamli ta’lim vositalarini pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llash;
7. o‘qituvchining individual yondashuv va raqamli pedagogika bo‘yicha kompetensiyasini rivojlantirish.

UNESCOning o‘qituvchilar uchun raqamli kompetensiyalar doirasida ham texnologiyadan foydalanish pedagogika, baholash va o‘quv dasturi bilan bog’liq holda tashkil etilishi, shuningdek, o‘qituvchining kasbiy rivojlanishi davomiy jarayon sifatida qaralishi kerakligi ta’kidlanadi. Demak, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari boshlang’ich ta’limda faqat individual topshiriqlar berish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchining ehtiyojlarini aniqlashdan boshlab, ta’lim mazmunini moslashtirish, faoliyatni tashkil etish, teskari aloqa berish, baholash va keyingi rivojlanish yo‘nalishini belgilashgacha bo‘lgan yaxlit pedagogik jarayonni qamrab oladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang’ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining sifat va samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Mazkur yondashuv o‘quvchining individual qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji, bilim darajasi va o‘zlashtirish sur’atini hisobga olish orqali ta’lim jarayonini yanada moslashuvchan tashkil etish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, individual va differensial topshiriqlar, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha faoliyati, didaktik o‘yinlar hamda raqamli ta’lim vositalarining uyg’un qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muhim afzalligi shundaki, bunda o‘quvchi o‘z ta’limining faol ishtirokchisiga aylanadi. U o‘z imkoniyatlarini baholash, ta’limiy maqsadlarni anglash, topshiriqlarni tanlash va natijalarini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa o‘quvchida ta’lim uchun mas’uliyat, mustaqillik va o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, mazkur texnologiyalarning samaradorligi o‘qituvchining kasbiy va metodik kompetensiyasiga bevosita bog’liq. Shuning uchun boshlang’ich sinf o‘qituvchilarini individual va differensial ta’limni loyihalash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tanlash, formativ baholash va raqamli vositalardan foydalanishga tayyorlash muhim vazifalardan biridir. Kelgusida boshlang’ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni sun’iy intellekt, adaptiv ta’lim platformalari va ta’lim

analitikasi bilan uyg'unlashtirish orqali har bir o'quvchining individual rivojlanish trayektoriyasini yaratish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye tekhnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998.
2. Polat E.S. Novye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniya. – Moskva: Akademiya, 2009.
3. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009.
4. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016.
5. OECD. Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World. – Paris: OECD Publishing, 2021.
6. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. – Paris: UNESCO, 2018.
7. UNESCO. Understanding Learners and Adapting Teaching: Differentiated Teaching and Learning. – Paris: UNESCO, 2026.
8. OECD. PISA 2025 Results, Volume I: Student Attitudes towards Learning. – Paris: OECD Publishing, 2026.